

չուրջը կը տարածուի, իւր սահմաններն են, աբեւեղէնն նեղուց (Կ. Պոլսոյ) որ կ'երկնայ մինչեւ Ասորաց Ծով, իսկ արեւմտեան կողմն իրեն սահման ունի խաղաղաց Ծովով (Սեւ Ծով) մինչեւ Ասորաց Ծով տարածուող պարտէ (الغرب), որուն երկայնութիւնը օրաւն մը ծամայ է: Այս, պատը Կ. Պոլսէն երկու օրաւն հեռաւորութիւն ունի: Միւս սահմաններն են, հարաւէն Ասորաց Ծով, իսկ հիւսիսէն խաղաղաց Ծով:

2. Տարակիա (تاراكيا) գաւառ, որ առաջնոյն ետեւի կողքը կը տարածուի: Ըսոր սահմաններն են, արեւելքէն՝ պատը հարաւէն Մակեդոնիա, արեւմուտքէն՝ Բուլղանաց երկիր (Բուլղար), հիւսիսէն՝ խաղաղաց Ծով: Գաւառիս երկայնութիւնը 15 օրաւն ծամայ է, իսկ լայնութիւնը՝ 3 օրաւն: Տարաց ամրոց ունի:

3. Մակագունիա (مقانيه) — Ասոր սահմաններն են, արեւելքէն՝ պատը, հարաւէն՝ Ասորաց Ծով, արեւմուտքէն՝ Ալաւաց երկիր (al Şkallaba), հիւսիսէն՝ Բուլղանաց երկիր: Այս նահանգին երկայնութիւնը 15 օրաւն ծամայ է, իսկ լայնութիւնը՝ 5 օրաւն: Երեք ամրոց ունի:

Յայտնայ նեղուցի գտնուող տասնութիւն նահանգներն են՝

4. Ափալանիա (أفانجيا), որ հինգ ամրոց ունի:

5. Ալ-Օֆոր-Մասի (الأنفى ماسي), անունն մը, որ կը նշանակէ «ունիս եւ ակն»: Այս նահանգն ունի երեք ամրոց եւ Նիկիմեդիա անուն քաղաքը, որ այժմ՝ աւերակ է:

6. Ալ-Օրսիկ (الأسيق), նահանգն ունի տասն ամրոց եւ Նիկիս անուն քաղաքը, որ Ծովէն ութը մըն հեռու է, եւ 12 մըն երկայնութիւն եւ 7 մըն լայնութիւն ունեցող անուշ ջրոյ լճի մ'եղբորը շինուած է. լճին մէջ երեք լեռ կայ: Քաղաքն եւ լճին միջեւ հաղորդակցութեան գոնակ մը կայ: Ի դիպուածի որ, քաղաքին բնակչացը սեւեւ վտանգ մը սպառնայ, կանայքն ու տղաքը նաւ նստեցնելով, լճին լեռանցը վրայ զանոնք կ'ապաւն հովքերեն:

7. Տարակիա (تاراكيا) ունի Աֆորիս (Եփեսոս) ամուր քաղաքը, ալ-Ափսիս շրջանակն մէջ, եւ ուրիշ չորս ամրոց: Եփեսոս քաղաքակրթութեան քաղաքն է: Այս քաղաքին մէկթիւն վրայ արաբական արձանադրութիւն մը կայ, ի սկիստակ Մալամայի յաղթութեամբ Հռոմայեցեաց երկիրը մտնելուն:

8. Ալ-Նափոլուս (الناطول), այսինքն՝ Արեւելք, Այս նահանգը հռոմէական պետութեան ամենամեծ նահանգն է. ունի Ամուրիա քաղաքը եւ երեսուն ուրիշ ամրոց: Այս նահանգին մասը կը համարուի նաեւ ալ-Իփուլի եւ ալ-Դոքաթալային:

9. Խարսիւն (خارسون) Մալակիոյ ծամբուն վրայ, բաց ի խաղաղաց գլխաւոր քաղաքն, ուրիշ գետ չորս ամրոց ալ ունի:

10. Ալ-Բուկլար (البقلا), հոս կը տեսնուի Անկիրիա քաղաքը, Սամաւա եւ ուրիշ տասութիւնք ամրոց:

11. Ալ-Արմինիակ (الارمينيا) ունի Կուլանիա եւ տասնութեց ամրոց:

12. Խալաւիա (خالد), որ Հայաստանի (Արմինիա) սահմանակից է եւ վեց ամրոց ունի:

13. Սալուկիա (سلوقيا) Ասորաց Ծովուն ջրով, որուն սահմաններն են Թարսուս եւ ալ-Լաւս գետը: Նահանգիս կուսակալին պաշտօնն է կիրճերու վրայ (Pylae Ciliciae) հսկել: Այս նահանգին մէջ է Սալուկիա եւ ուրիշ տասն ամրոց:

14. Ալ-Կարազոկ, որուն սահմաններն են՝ Թարսուս, Ագանայի եւ ալ-Մարասայի լեռները: Այս նահանգին ամրոցներու կարգին են՝ Կուսա, Հասին, Անթիգաւա, ալ-Աճաթ եւ Կուլ-Կիլաւ: Այս վերջինը ամրոցներով շրջապատուած լեռ մըն է: Արաքսեցիք սասոր Կուլ-Կիլաւ (դիւրս ամրոցներու) անուշը տուին, սակայն իսկական անունն է Ջուսսթրեն: Ի որ կը նշանակէ «սաղնեւու մերձեցող»: Բաց ի այս վերջոյնեւ արձաններէն, գետ անոնցմէ տասնուչորս ուրիշ ալ կայ: Մալակիոյ երկիրն մէջ կը գտնուին՝ Մալիգա, Բալանաս, Մալանգասա, Կունիա, Մալակուիա, Բազալա, Բարաւալ եւ Սալամուն գլխաւորներ:

Հռոմայեցեաց (ալ-Իլում) Պարսկաց թիւր միշտ տասնութիւն է, որոնց վեցը Կուստանդնուպոլս (ալ-Կոստանթնութիւն) իսկ մնացածները գաւառները կը նստին: Այս Պարսկիներն են՝ Պարսիկ Ամուրիայի, Պարսիկ Անկիրայի, Պարսիկ Արմինիակի, Պարսիկ Տարակիայի, որ Կուստանդնուպոլսը ետեւի՝ Բուլղանի լճով երկիր մըն է, Պարսիկ Սիկիլիոյ (Սիկիլիա) որ Ափրիկէի դիմաց մեծատարած կղզի ու բնագրական թագաւորութիւն մըն է, Պարսիկ Սարտանիայի, որ Ծովուն բոլոր կղզեաց վրայ կը տարէ:

Արաքսի հեղինակին տուած այս ծանրաւ կշիռ տեղեկութեանց վրայ կ'արժեք լուրջ ուսում:

اسطوخودوس اسطوخودوس de Goeje ուղղելով կը գրէ
اسطوخودوس

գուստըն Ան. մըն է Թափրա անուն, որ Կ. Պոլսոյ գաւառին անունն էր: Եւ. de Goeje.

Խաղաղաց Ծով անունն անանցուած է Կովկասու ինս. կողմի ընկալած «խաղաղ» ազգի մ'անունն. Վերջուց մասին ընդարձակ գրած են ի մէջ այլոց՝ Dorn. Auf die Chazaren bezügliche Nachrichten des orientalischen Historikers Tabari. Journ. Min. 1844, Bd. 43. Abteil. II 1-25, 67-98. — J. Klaproth. Mémoire sur les Khazars, Mémoire relative à l'Asie 1823 t. 1 p. 147-158.

Իսմանի կը նշան Դոքաթալ, ձեռնորդուն — Կսթանդնուպոլսի երկրորդ անգ արաբականը. ան՝ Asia minor էջ՝ 340. 341. սակայն ակնյայտի սխալ է: Ուստի եւ բոլորովն անհիշէ եւ Իսմանի առ Պարսիկ. Ե. 6. 15. Նշանակուած Kyzistra մէջ իբր քի սխալ ենթադրելով Kyzistra արաբերէն: Նիկիլի Լարց Նուպոյն Կրասնապոլսի թանգ մէջ Cyzistra երկրորդ անգ մէջ թիւնս մեծ երաշխաւորութիւն քի տար ձեռագրաց մէջ եւս նշանակու ըլլաւուն, սակայն միւս կողման ալ Հայոց մայրն Կիլիկիոյս Լեւո ծանօթ ըլլաւուն բնաւ ամենեւն տարակույս չկայ:

կցուած։ Բուհեկարինն ո՛ր շատ մեծատարած բա-
նակաթեմին հրամանատարին թա գարունն ի պաշ-
տօնէն Պատրիկ յորդրելուից շատ զարմանալի է,
մինչդեռ անդին միւսնայն ատեն յերեւեալ ելած եւ
իւր հաւատարմութեամբ համբաւաւոր թարկե-
անք ընտանաթեմէն զուրկ եր այս բարձրադասիան
տիազընէն։ Տարակոյս չկայ որ Բուհեկարացւոց եւ
իրենց հրամանատարին 793ին պետութեան ցոյց
տուած անկէ ծառայութիւնը զիրենք այսպիսի վար-
ձուց արժանացուց։

Այս ժամանակէն սկսեալ պետութեան մէջ
շարունակեալ ձգտումը ի մտնստի մեծատա-
րած հրամանատարութեանց սահմաններն ամփո-
խելու, որպէս զի չլլայ թէ հրամանատարը շատ
զորանալով թագաւորութեան եւ թեկն անձին։
Լեւոն Գ. ի ատեն թարկեալացւոց զորաբաժնին
Արեւելեան մեծ թեմին անջնալով վերը տեսանք.
այժմ անկէ երկու ուրիշ սահմանապահ եւս կը
բաժնուին, այսինքն՝ Կապադովկիա (հինն Կապա-
դովկիա Բ.) եւ Սելեւկիա (հինն Կապարիա), որոնց
մուսակալը՝ Արեւելեանէն բարձրովն անկախ հրա-
մանատարութիւն ունէին։ Առաջինն առ Կոստ.
Ծիր. կը կոչուէ (մեծ. Թեմ. 20, 1 եւ 10) Կապա-
դովկիա փոքր, որ այն ինչ գահունէ կը գտնուէր
էառ։ Բացայայտ եւս կը գրէ «մեծ. Վարչութեան
պատմութիւն» մէջ 224, 18, թէ յառաջագոյն
Կապադովկիան Արեւելեան ընտանաթեմին մէկ վաշ-
տը (տարած) կը կացուցանէր, որ յետոյ զատ գու-
մարտակի կամ բանակաթեմի վերածուեցաւ։ Իսկ
Սելեւկիա՝ անկախ բլլալովն Տաղեքը, երկրորդ
կարգի հրամանատարութիւն ունէր միայն։ Ըստ
հետեւորդի իւր կուսակալի ո՛ր թէ Տրապիզոն
(Տառուածապետ), այլ կարգապէս շիւստրոյրդից
(սահմանապահ կոմս) կը յորդրուէր։ Անկէ բացա-
յայտ կը տեսնուի Սելեւկիա սահմանապահատի՛ն
իւր «տասն ամբոցներովք», պետութեան համար
ունեցած մեծ կարեւորութիւնը։

Վերջապէս Հայկական մեծ Բանակաթեմին
ալ փոքր թեմի մ'ամփոփուիլն այս ժամանակները
կ'իյնայ։ Իրմէ կ'անջատուի Սելեւկիայ նման՝ Սահ-
մանապահ կոմսի մ'իշխանութեան երկթարկուած
Քարաիստոն թեմը, որ Ա. Գաղատիոյ եւ Ա. Կա-
պադովկիայ մասերն կազմուած էր։ Միջին կողմն
աշխարհին (Գամրոց) անուանէր Քարաիստոն՝ յիշ-
խանէ ուսմանէ Քարաիստ կոչեցելոյ — որ ընծայե-
ցոյց զանձն երեւելի ի պատերազմական միջադէպ
ընդ զեմ Պարսից, Կոստ. մեծ. Թեմ. 20, 4։ Այս
դիւանական աւանդութեան մէջ եթէ գտնուի իսկ
պատմական բան մը, սակայն եւ այնպէս զժառանգ
է ժամանակը որոշել։ Թեոփիղեայ կամ Միքայէլ
Աբբէլոն՝ Արաւսեայց զեմ միշտ պատերազմներուն
վրայ կարելի է մտածել, ինչու որ ըստ իրն խոր-
գագրէր այս անուան գլխով թեմը առ նուազն մինչ-
եւս Միքայէլ Թոթով կրնայ յետաձգուիլ։ Իրե-
ւելայ եւ Նիկիփորեայ ընդդէմ՝ Արարացւոց տուած
ճակատներն ալ աչալովը ելք մ'ունեցած էին։
Ուստի եւ այս զանապա կարելի է մեկնել։ Քար-
սիստի՛ն Հայկական թեմէն բաժնուեալն պատմաւորն
ի հարկէ բոլորովն տարբեր բան մ'ըլլաւ էր։

Կատանդիկոս կայսրը 15 Յունուար 793ին

անմիտ ու անխորհուրդ գործ մը կ'ընէ, զիրենէ՛ իւր
մայրը, գարձեալ գահակաթեմիան ամբառնալով։
Այսպիսի նորութեան մը դէմ Հայկական թեմը
խռովութիւն կը յարուցանէ եւ իւր ընդհ. հրամա-
նատար զԱլեքսը, որ պաշտօնէն վար առնունքով
կ. Պոլիս կ'ըստ ու Պատրիկ տիտղոսն ընդունած
էր՝, սպառնայեք ետ կը պահանջէ։ Հետեւեալ
տարին 793/94 կ'առջ վիճակը շատ աւելի կ'նճաղ-
կիւրպարանք կ'առնու. «Եպիմ' ամի լուեալ Հայոց,
եթէ (կայսրն Կոստանդինոս) ետ խլել այս զԱլեք-
սեայ, կայեալ զգործվարս իւրեանց դիւեողորոս եւ
զկամուգիւնոս» արկին ի բանն։ Իրենէ զգտաւ լինէր
այսմ թագաւորն, առաքէր ի վերայ նոցա զԿոս-
տանդինոս Արտաշիր զգիտնալի-անձնապահնացեալ
իւր եւ գերիւտըներէս զորավար Բուհեկարացւոց,
ընդ գունգս իւրաքանչիւր թեմին, զի ի հնազան-
դութիւն զնոսա անկոյնն։ Իսկ Հայոց հարեալ նոցա
ի գիւղի, զերկոյնն եւս զգտաւր անին եւ կուրցու-
ցին. բազումք անկան յերկրացունց կոյմանց յառաջ-
նում ամի ընդդիպիւնին, յամենան նոյնմբերէն ...
Յետ հանդիպի Ս. Ջառով՝ կայսրն զամենայն հա-
մերէն գումարտական զիւրաքանչիւր թեմինց շուրջ
զիւրեւ առեալ խաղաղ քնաց ի վերայ թեմին Հայոց
մարտի պատերազմաւ։ Ի քառանգրդ եւ միջորդա-
աւոր ամենանն Մայիսի, յառաջնում ամի ընդդի-
պիւնին, յառաջ կ'ուրաքէր Պոլիստափոսէից՝ հարան
ընդ միմեանս. այլ նեղք գործեալ նիգալիցացն
Հայոց մատնեցին զոսոս եւ կայեալ (կայսրն) զպար-
տեայն զամենայն, ետ հատանն զգլուխ զԱլեքս-
նիկեայ՝ անձնապահս եւ զնոցին վաշտապետի,
զթեոփիղեայ վաշտապետի եւ զգրիգորի եպիսկո-
պոսի Սննուրեցւոց թաղաքին։ Իսկ զոմանս ի մեա-
ցելոց անտի մատնեց ի տանջանս եւ զլլայ աքառ-
րեաց։ Իւ հանեալ արք թիւաւորս յամրոցէ անտի
(Կոզմիայ), եմոյծ զնոսա կապալար ի քաղաքն ընդ
զուռն Բաղքեռնացուն։ Ի քանաքան շորորք
աւար Յունայ անայ, յերկրաթեմալ, յերեւս իւ-
րաքանչիւր ի նոցանէ սեւաքեղով զորոշեալ նշա-
նակէ՝ 'Հայ նեղաւոր, եւ ցրուէ զնոսա ընդ Սիկի-
լիա եւ ընդ այլ կղզիս, թեմ. 726, 5 - 727, 1.

Չարաբարոյ մերն աղեղնութեան տակ եղող
անկարգութիւ կայսրը, իւր անձնական իշխանու-
թեան ամենահաւատարմով նեղուկներն ալ այս
եղանակաւ քաղաքայնց փճացուց։ Հայկական գու-
մարտական մէջ անթիւ անհամար հայազգի զորա-
կանք ի ծառայելին։ Լեւոն Գ. ի ժամանակ, Ար-
տաւազգ՝ իւր հատուածապետը, ինչպէս անունէն
իսկ յայտնի է, ի ծնէ Հայ էր (թերեւ Պաշտօնաւորն)
Հայ նախարարը (ստրատիգ) եւ աղաթը (ճշտու)
Արացւոց Յետ հառմեական այրութիոյն (Κοβιλλο-
ριχά θέριατα) ամենէն ընտիր մասը կը կապէին։
Ըրդ այս արք ու անլիճէր գունգը իւր նախկին
մեծ ութ երէն բարձրովն մերկայած՝ աստիճանարկ
կ'ըլլայ։ Հետո ու բմբառ զորականներն բաղկացած
քանի ընդ Յոկատ Սիկիլիոյ ու արեւմտեան կղզեաց
պատմող զորանոցները կը զրկուին, ուր զնուար-

1 Թեմ. 724, 8։ Այս ամ կարեւոր կարեւոր կ'իմա-
նանք թէ, Հայկական թեմին հրամանատար թեմը՝ նոյն
ատենները ոչ-Պատրիկաց եւս կը ընդհուրէր։

կան ծառայութիւնը մշտնջենաւոր պատերազմ մըն էր ի կենսն եւ ի մահ ընդդէմ սպանիական-ափրիկեան Վորսարաց, Հալիական բանակին դէմ ձեռք առնուած այսխիստ միջոցներն ահա սկիզբ եղան, սոյն բանակութեամբ՝ քանի մը մասանց բաժնուելով, երկու նոր — Քարսիսան եւ խաղդիս (Պոքրմանեան Պոնտոս եւ Փասիսի մէկ մասը) — զօրաբաժիններու ձեռքը արուելուն։ Քարսիսան մինչեւ նոյն տարին Հայկական թեմին մէկ վաշտն էր։ Անխառն թեմն բարձրացած այս զօրաբաժնի հրամանատարին պատուով ստորի՞նք՝ առ ժամն Սահմանապահ կոմս էր լուի։ Հազիւ հարիւր տարի ետքը ընդհ. հրամանատարութեան աստիճանին կը բարձրանայ։ Կապառովիչը նահանգին Հայկական բանակութեմէն անջատուելէն ետքը, Սեւ ծովու ծովագնացայ աւրեւելեան երկիրներն ալ Հայկականէն զատուելով ուրոյն թեմ մը մը կը վերածուին՝ խաղդիս անուամբ, որ նախնական ժամանակներէ հետեւ ազգագրական տեսակէտէ առեալ մեծ նշանակութիւն ունեցող եւ միանգամայն շատ հին ազգերու բնակարան եղող այս ծովագնացայ անունն էր։ Այս զօրաբաժնին եւս հրամանատարը հաւանականագոյնս առաջնոյն պէս՝ Սահմանապահ եղած պիտի ըլլայ։

(Գրուած է ինքն)

ՊՐԻՖ. Գ. ԿՆԼՅԵՐ

ԵԶՐԱԵԼԻԹԱՊԻՍՈՅ ԼԵՏԻՔԵԹԻ ՓՈԳՈՎՐԵՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՅՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՅՏՐԵՑՈՅ ԶՅԻՒՄ ԿՆՆՈՒՆԻ՝ — ԸՆՈՒՑ՝ ՊԵՏԱԳՆԵՐԻՆԵՆ ԻՐԿՈՒՆԵՐՆԵՐՆ ԸՌ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ։

(Ըրուած է ինքն)

Ինչպէս որ Եդիսաբեթուպոլսոյ եկեղեցական ու աշխարհային վարչութիւնն արժեցուց իր ազգեցութիւնը լատին եպիսկոպոսին առջեւ, առանկ ալ հայ կղերը միեւնոյն հեղինակութիւնը բանեցուց ազգային հասարակութեան վրայ։

Ինչպէս յայտնի է, Եդիսաբեթուպոլսոյ քաղաքային հայ եկեղեցւոյն վրայ պաշտպանութեան իրաւունք ունենալուն՝ ընդունեցաւ քանի մ'արտօնութիւն եւ իշխանութիւն այս եկեղեցւոյն վրայ։ Բայց ասով՝ նաեւ հայ կղերը, քաղաքային իշխանութեան ձեռքէն, իրեն համար շատ մը նպաստաւոր ու օգտակար բաներ փրցուց, որոնք, քաղաքային պաշտպանութեան իրաւաց բնական հետեւութիւններն, այսինքն՝ պարտականութիւններն էին։

Եդիսաբեթուպոլսոյ քաղաքային վարչութիւնն իր պաշտպանութեան իրաւունքը (patronatus) ընդունեցաւ, եկեղեցի շինելու, զանիկայ պահպանելու եւ եկեղեցականաց հասոյթը հոգալու տնտեսութիւն՝ առաքելական իշխանապետներէն։ Ինչպէս որ յայտնապէս կը տեսնուի կայ-

սերաց՝ արտօնութեանց թղթերուն եւ ուրիշ պատճեններուն մէջէն։

Չնահանգելով ան պարտականութիւնը, որ քաղքին հայ եկեղեցւոյն եւ իր պաշտօնաներուն նկատմամբ կարողոյ Զ. ի եւ Մարիամ Թեմիայի արտօնութեանց կոնգրակներուն Ս. Կէտին մէջ — ասոր վրայը — կը պարունակուին¹ — պաշտպանութեան պարտականութեանց բացարձակ թիւնը յայտնապէս կը գտնենք Յովսէփ Բ. եւ Փերդինանդոս Ե. կայսեր տուածութեանց թղթերուն մէջ։

Յովսէփ Բ. 1786 զեկտ. 26ին տուած պատճենին է. կէտին մէջ, այսպէս կ'ըսէ ի մէջ այլոց. «Կու տանք այս քաղքին պաշտպանութեան իրաւունքն, որուն հետեւութեամբ, ուրիշ քաղաքաց սովորութեանը համեմատ կարենայ իրեն քահանայ ընտրել։ Բայց այն բացորոշ պարտականութեամբ, որ քաղքը՝ այս քահանային եւ անոր օգնականներուն պարտական է պարտու պատշաճ հոգատարութիւնն ընելու. ինչպէս որ աս բանն ուրիշ առանձնաշնորհութեանց ձեռք ալ սրբացուած է»²։

Նման օրինակ կարգադրութիւն կը գտնենք Փերդինանդոս Ե. ի, 1837. աւգոստ. 15ին տուած յայտարարութեան է. կէտին մէջ։ «Կու տանք այս քաղքին, ընդունուած օրինաց իմաստին համեմատ պաշտպանութեան իրաւունք առ այն, որ իւր ժողովրդապետն, ինք կարենայ ընտրել։ Բայց այն բացորոշ յայտարարութեամբ, որ այս ժողովրդապետին եւ իր օգնականներուն պարտու պատշաճ ինամքին միշտ հոգ տանելու պարտական ըլլայ»³։

Եդիսաբեթուպոլսոյ հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյն եւ իր քահանաներուն եկամուտն ու հասոյթը հոգալու հետքը կը տեսնենք արգէն նախորդ դարուն սկիզբներն (1725 յուլ. 29) — այն միջոցին, երբ Անդրօֆի՝ Գրաւսիլուանիոյ եպիսկոպոսը, քաղքին հին եկեղեցին օծեց։ Ասիկա եւ իր երկրորդ հայ եկեղեցին, եւ հասարակութեան ստացուածքով կանգնուած Եփիսմուսդոս Գորնիթ կոմսին, Գրաւսիլուանիոյ այն տանի կառավարին ներկայութեամբն օծուելով՝ հասարակութեան պաշտպանութեան իրաւունքը ձանջուեցաւ։

Պարլամէն կոմս եպիսկոպոսն 1781 Նոյեմ. 1ին ըրած այցարարութեան պատճենին մէջ կը

¹ Գնեւ Հատ. Ա. 75 եւ 207։

² Գնեւ Յովսէփ կայսեր Եդիսաբեթուպոլսոյ քաղքին տուած արտօնութեան կոնգրակին է. կէտը, Հատ. Բ. 332։

³ Համեմատ 258 էջին հետ։